

Nemzeti Társalkodó

KOLOZSVÁRT

—
2-ik szám.

PÉNTEREN,

—
Jan. 12-én

1

8

4

4.

Tartalom: A' vén Márton: beszély. Visszatekin-
tések az 1843k évre: Anglia. Észrevétel a' Mult
és Jelen Toldalékja 1843ki 102 számára.

A' VÉN MÁRTON.

I.

**A' felügyelő elbeszéli, hol találta a'
vén Mártont 's hogy jött az hozzá.**

Az a' vén kórkatoná, ki amott a' kandal-
ló mellett, béna lába daczára, oly egyene-
sen áll, kék mellertes egyenruhájában, mint-
ha az ellenség tüzével állana szemközt, 's a'
kezében lévő darab fa, melyet a' tűzre ké-
szül tenni, puskája lenne, 's csak a' jelt adó
parancsszóra vár hogy azt elsüsse: intézetünk
szolgája, az én barátom, a' vén Márton.
Az egész városnegyed, hol lakom, ismeri és
szereti őt, de senki sem inkább mint a'
gyermek és a' kutyák; mert a' szürke ka-
bát zsebében mindig van egy alma az első
's egy zsemle darab az utolsó számára. Ő-
röm látni a' vén Mártont, midőn partfo-
goltjai között a' napi provisiót, mint ő
szokta mondani, kiosztja, melly rendesen pont-
ban 8 órakor szokott történni. A' kutyák pon-
tosan megjelennek ekkor, mindenik a' maga

kapuja előtt, 's ha önök valamely reggel kül-
ső magyar utcán végig menve, mindenik ház-
kapu előtt egy kutyát látnak fejével az alsó
síkátor felé fordulva, mintha valakit várna,
kuczorogni, bizonyosok lehetnek fölöle, hogy
8 óra még nem mult el, ha mindjárt a' kö-
zépkapui óra a' 11 et is elütötte volna;—oh
az állatok nem engedik magokat az órák
által megcsaladni!—A' vén Márton különös
előszérlettel viseltetik a' kutyák iránt, legin-
kább azon hűségökért mellyel urokhöz ragasz-
kodnak, 's mellyet még durva velök bánás-
sem képes egészen előlni, 's háládatosság-
kért mellyel a' jótételt fogadják; 's ez benne
rokonszenv munkája lehet, mert ő mustrája
a' hűségnek 's háládatosságnak. „Mi érdemem
van nekem“ — szokta gyakran mondani azok-
nak kik példás hűségét, mellyel hajdoni urá-
hoz viseltetett, dicsérik — „az eb is hív gazdá-
jához, 's háládatos ahoz ki enni ad neki, én
csak hív ebe voltam uramnak“, és ilyenkor
elfordul mintha haragudnék, 's kabátja ujja-
val egy könnyet roncsol szét szemében, melly
volt ura emlékezetének foly, 's meghazudtol-
ja szavait. Én őtet szerencsétlen D. barátom-
tól öröklöttem. Igen uraim, a' vén Márton, a'
hű eb, véghagyomány következtében lakik
nálam. Elbeszélem önöknek hogy ez hogy
történt.

Julius: 25ke éjjele volt 1841ben, a' har-

madik éjjel hogy D. barátom betegágya mellett virasztottam. Iszonyu rekkenőség volt a' kis szobában; a' beteg szunyadni látszott három éj óta most elsőben. Arczvonásai nyugodtak voltak, a' láz megszűnt, mellye csendesen emelkedett. „Az álom jótévéleg fog hatni reá“ gondolám, 's inték a' vén Mártonnak ki a' kopasz földöni fekhelyéről fél könyökére támaszkodva kérdőleg nézett hol reám hol a' betegre, hogy fekdjék le ő is és alügyék. Az öreg a' betegre mutatott, és rázta fejét. Lehajolék hozzá és sugva mondtam: „ő aluszik, kendnek is szüksége van a' nyugalomra, ne féljen mert én virasztani fogok 's majd felköltöm kendet.“ Ő sohajtott 's bágyadt fejét egy rongyos párnára, melly tevé egész agyneműjét, lehajtva, kezeit egybefogá mellyen, néhány szókat mormogott még magában, úgy tetszett nekem hogy imádkozék, 's azután elaludt. Egyedül valék ébren. Éjfél lehetett. Leirhatatlan szorongást érzettem keblemben. A' tárt ablakhoz mentem; az ablak egy kis pusztá térre nyíllott mellyet kertnek neveztek. Az aszály elforrázá a' csekély zöltséget, melly egész gazdagságát tevé; 's a' fonnyadt sárga levelek kora őszre mutatának. „Igen ez a' te életed képe“—gondolám— és egy végzetlen kínos érzettel hátra tekinték a' betegre, halaványabbnak tetszett nekem mint eddig. De mindegyre csendesen aludott. A' kis kertet csonka fűzekkel beültetett felhányt sáncz kerité, nyugoti oldalán malom-árka vonult el; mellynek tulsó partjáról egy vastag korhadtt fűzfa, hihetőleg szélvész által ledőjtve, veszedelmes bürüként által hajlott a' sáncz tetejére, a' mint oda tekinték, úgy tetszett nekem mintha egy fejr alakot láttam volna, a' fűz-bürün könyü léptekkel által lebegni: azonban sebesebben eltűnt a' fűzek között, mintsem hogy meggyőződtem volna róla; nem csak képzetem csalt-e, 's figyelmemet egy más tárgy foglalá el. A' nyugoti láthatáron egy fekete felleg gomolygott fel, és iszonyu sebességgel hömpölygött mind közelebb 's mind szélesebben terülve el; néhány perc alatt az ég be vala borulva; villámok cikáztak szanaszét, 's bár még messziről, de mindegyre nevedő morajjal, döngött a' menny. A' nehéz idő közeledett, a' hosszas rekkenő hévség után rémitő kitöréssel fenyegető. Szakadatlanul villámlott, az eső még nem eredt meg, csak egy egy nehéz csepp hullott rit-

kán, a' felkelő szélvész által elkapatva. Ekkor úgy tetszett nekem, mintha másodszor is láttam volna az előbbi fejr alakot a' fűzfák között elvillanni, de nem volt időm hosszason utána vizsgáldni, a' vészcsengettyű a' halandókat imádkozásra szólító- megcsendült a' közel kis templom-tornyában, a' szomszéd házak ablakai lassanként megvilágosodtak, 's én hátra vonulék csendesen, behuzám a' külső táblákat 's bétévém az ablakot is, nehogy a' külső vihar fellármázza a' pillanatnyi nyugalomba merültet, 's elverje szeméről az álmodot, az olly szükségést 's jótévőt. Ezután uj olajat tölték a' lámpába 's leültem a' beteg ágya lábához, néhány perczig ültem ott, szemem merőn az aluvóra szegezve, 's e' néhány perc alatt egy egész lekinlódott élet jelenései vonultak el lelkem előtt. Oh! mi az ember! mi az élet! Soha sem tetszett az nekem olly hitványnak mint most, szívem utálattal 's boszúsággal tölt el iránta, és sírtam mint a' gyermek tehetetlenségem érzetében; köny könnyet űze szememből, nevezhetetlen fájdalommal hajoltam a' beteg felibe, 's ő felveté szemeit, 's szelid mosolylyal tekinté reám, kérdém hogy érzi magát? „Jól, igen jól“—felelé bágyadt hangon,—„aludtam és álmodtam, olly szépet, minőt soha sem“ és szemeit behunyá, mintha álmát tovább akarná folytatni. Láttam milly édesen mereng álmain, 's nem háborítám, mig újra megszólala 's kérdé: „de miért tevétek be az ablakot?“ mondtam hogy künn vihar dühöng, „kérlek nyissátok fel, 's a' lámpát oltsátok el“ teljesítém kívánságát. A' zápor az alatt már elhuzódott; de a' villámlás és döngés még mindegyre tartott és pedig olly szakadatlanul hogy a' lámpát szinte nélkülözni lehetett. Egy reszkető fénytenger hullámozott a' tág légben 's a' szűk ablakon tóduló árként látszott beözönlenni. A' látvány nagyszerű, rettenetes szép volt! A' beteg sokáig és el nem fordított, nem mozduló szemekkel nézett ki a' viharos éjbe; lelke úgy látszott magosabb sphaerákban lebegett:—végre ajkait mozogni látám;—le kellett hajolnom szájáig, hogy szavát megértsem: „ott künn vihar dühöng, itt már minden csendes“ monda 's szívére mutatott. Ekkor úgy tetszék nekem mintha a' szél süvöltése közöl asszonyi hangokat hallanék, busan, panaszosan, koronként felhangzani. Jobban figyelmezttem 's valóban dal volt, olly busan ömledező, 's a' vihar zugá-

sával, 's a' menny dörgésével olly megrázólag egybeolvadó, mintha a' világ nemtője siratná a' világ pusztulását. Csak néhány szókat, 's azokat is csak töredékesen értheték, mert a' szelvész elhozá ugyan a' hangokat, de a' szókat elnyelé. A' beteg nem látszott észre venni, szemei mindegyre az ablakra valának szegezve;—a' villámlás kék fénye arczájának valami tulvilági kinézést kölcsönözött—; ugy tetszett mintha már nem is tartoznék a' földhöz, alig volt észrevehető pihegése:—midőn egyszerre egy rémitő villámlás az eget fenéig keresztül hasító, mellyet rögtön csattanás követett, képes a' halottakat sirjokból felverni, érzékimet pillanatra elbódítá. Nem láték nem hallék semmit, a' földet inogni érzém lábaim alatt, ugy tetszett mintha az süllyedne és én emelkedném. Az első a' mi é' bodulásomból felvert egy irtózatoss, velőt fagyfáló felkaczagás volt, olly közelről 's még is olly messziről hangzó, mintha a' pokol mélyéből kongana fel. A' betegre tekinték, szája körül egy görcsös vonaglás látszott, kékült ajkai reszkettek, * olly nyers hangon hogy szinte elszörnyedtem belé, mondá: „az ő hangja volt. Szegény Julia!“ Az ablakhoz siettem, kitekinték 's még most is összehorradok, ha reá gondolok a' jelenésre melly előttem állt. A' zápor újra megeredt volt, a' villám egy magos fűzet sujta le a' malom-árok tulsó partján, 's ennek derekából zöldes kékes láng csapkodék fel hegyes nyelvél a' kiterülő ágakat nyalva, az innetső parton egy csonka fűz tetején egy néember állott, egy ingben, haja kibomolva terült el vállain, erősen oda simulva nyakához 's a' róla lecsorgó víz 's ömlő zápor által a' vékony gyenge ing testéhez lapulva, merőn állott égre szegzett szemekkel, kinyújtott karokkal 's a' zöldes kék láng világában, mellynek fénye éppen arczájára verődék, olly kísértetiesen ijesztő, 's még is olly szép. A' fűz derekából még egyszer fellobbana a' láng, — és azután kialuvék:—sötét lett, iszonyu sötét, mert a' villámlás is gyérült, nem láttam semmit, csak egy éles sikoltást hallék 's egy loccsanást, azután minden csendes lett, csak az eső suhogása hallott. Tapogatózva mentem az asztalhoz hogy a' lámpát meggyújtsam, 's a' vén Mártont felköltsem. Az asztal az ágy fejénél volt; mikor oda értem, egy hosszú, tartós villámlás megvilágosítá a' szobát. Márton az ágy mellett térdelt, a'

beteg feje az ő vállára volt hajolva. Meggyújtottam a' lámpát 's oda világíték: a' lámpa fénye halott arczájára sütött! Ó kiszenvedett! utolsó szava Julia volt.

Reggel egy néembernek összevezuzott testét fogták ki a' molnárok a' malom árkából.

Julius 27én estve 9 óraker vittük ki az elaludtat a' kismezőre. Én, a' vén Márton 's a' ház asszonya egy 70 éves siket öreg, tettük a' halotti egész kíséretet; temetési fáklya a' hold volt. A' sirhoz érve a' vén Márton levevé sapkáját, 's arcczal földre borulva behajolt egész fővel a' sirba 's nézte mig a' koporsó fenekére ért: a' hold bevilágított a' sirba 's láttam hogy a' koporsóra nagy könny cseppek hullottak; ezután földet huztunk reá, 's a' hold már csak sírdombokra sütött. Haza indultunk. Egy utcza szegletén, hol az ut kétfelé vált, a' vén Márton megállott, levevé sapkáját, 's reám nézett. Egy szót sem szólt, csak ajkai reszkettek. De én elértettem őtet. „Nem, nem, kend nem fog többet oda menni—mondám kezét megfogva— „kendnek ott nincs már mit keresni, ura ládája is hozzám van szállítva, kend velem jön 's holtig nálam marad.“ Ekkor kitörének szeméből a' nagy bajjal visszatartóztatott könnyek, megragadta kezemet 's hatalmason megszorította; kézen fogva némán mentünk haza szállásomra. A' vén Márton azóta nálam lakik. Több napok teltek el, 's a' multakat egyikünk sem érinté egy szóval is. A' vén Márton minden estve 9 óraker kiment a' háztól, 's későn jött haza veres szemekkel. Én nem kérdeztem, 's ő sem mondotta hová jár illy szokatlan késő időben, de én tudtam hogy a' temetőben volt. Egy estve midőn szokott vándorlásából haza érkezett, látván hogy szobámban még gyertya ég, bejött hozzám 's egyik lakat kolcsot teve le előmbe az asztalra. „Magamnál felejtettem volt“ ugymond, 's azzal tavozni akart. Ott marasztottam. Kinyitottam a' bőrös ládát, 's az első mi szemembe tűnt egy iv papiros volt legfeljül. Nevemet láttam rajta, 's hevesen felkaptam. Véghagyományja volt, 's az egyetlenegy sorból állott: „vén Mártonomat néked hagyom, légy neki barátja.“ Karjaimat nyújtám az öreg felé hogy megöleljem; ő érzésétől elragadtatva lábaim e-

libe rogyott: „nem, nem —kiálta— én önnek hű ebe leszek!“ Az éjfélnél már rég elmúlt, én és a' vén Márton még mind a' bőrs lada mellett ültünk a' kopasz földön, rendre olvasgattva a' megholt hátrahagyott írásait, melyek élete történetének töredékeit foglalák magukban, 's a' vén Márton elbeszélte nekem saját életét. Ő ezt örömet teszi, sőt nemével a' büszkeségnek ura erényeire: 's közelebről ha önöknek nem leendő unalmas, elfogom azt véle önök előtt is beszéltetni.

(Folytatása következik.)

VISSZATEKINTÉSEK

AZ 1843IK ÉVRE.

Anglia.

Mint hajdon Romában a' plebejusok küzdelmé a' hatalom-bíró patriciusok ellen, nem igen különböző, csak más alakban jelenkező a' belvihar, mely Ó-Anglia tömérdek keblét szaggatni megindult; úgy a' kül mint bel viszonyok, anyagi mint szellemi vagyis inkább egyházi mozgalmak oda látszanak czélzani, hogy az aristocratia kezeiből a' hatalmat kiragadják, 's az egész állodalmi épületet, mint ez főképen az 1688ki forradalom óta alakult, más alapokon emeljék föl: minden, még ama jogtani, de a' nemességnek igen jól jövedelmező képzett elvis, hogy ősilég minden földbirtok a' király vagy nemesség tulajdona, egy vagy más módon meg van támadva. A' jelen véstetjes állapotra a' legelső lökést az angol adórendszer adta, mely a' terhet a' munkára szabá; midőn Cromwell hajózási oklevele 's védrendszere által a' nemzeti szorgalom talpköveit letette, virágzó állapotra juta a' nép 's terhet könnyen viselé, mely csak lassanként 's újabb korban a' gabonatorvények 's idegen versenyzés miatt lön olly nyomasztóvá; innen a' túlnyomó mozgalom a' gabonatorvények ellen, hol a' kérdés legtisztábban fekszik a' szem előtt: olcsóbb kenyér kell, 's a' nemesség elleni szónoklatok, mint a' mely a' nép zsebéből házasitná ki gyermekeit 's iszonyu fényüzéssel élne, kivált a' gabonatorvényelleni szövetekezés részéről fokónként olly jeletmet öltnek magokra, mi a' frankhoni forradalom első éveire emlékeztet. A' haladás, mely-

lyet ama szövetekezés (league) a' bérlők közt is tesz, kik a' magos haszonbér 's változó gabona-árak súlya alatt nyögnek, fölöttébb tetemes, a' gabonatorvények eltörlése pedig szükségkép maga után vonja a' haszonbérnek negyed sőt harmad részire leszállását, és — az egy évi haszonbérnek eltörlését, mi legfőbb eszköz volt, a' bérlőket kemény alárendeltségi állapotban tartani, mert mihelyt 18—21 évekre kell a' földbirtokosoknak jószágait kiadni, befolyásuk nagy részint elvesztendi hatását.

Láthatjuk itt, mikép a' földbirtokos nemesség jövedelmeiben 's befolyásában fenyegettetik, de ezzel még koránt sincs mindenek vége. A' gabonakerészből önként szülcmllett a' szabad kereskedés kérdése. Minthogy a' mostani gabonatorvények a' bevitelt inkább csak a' közelebb fekvő országokból engedik meg, távolabb helyekről, pl: Északamérikából az majd nem lehetlen, a' vámscala ingtagsága miatt nagyobb távolságnál nyereség vagy veszteség nem levén többé számitható, tehát eleinte állandó vámot kívántak, most ennek teljes eltörlését, hogy a' szükséges gabonát nagyobb tömegben hozathassák az egyesült országokból, 's az angol gyarmatok ezen jeles vevőit annál dúsabban láthassák el illyekkel. Hasonló okok szólnak a' mellett, hogy cukrot; kávé 'sat. Cubából, Portoricóból 's Brasiliából vehessenek; de a' kelet- és nyugotindiai angol gyarmatoknak adott kiváltság, mely szerint Angliát kizárólag cukorral 's legalább felényire kávéval elláthassák, itt ismét akadályára volt egy illy jutányos cserekereskedésnek. Azért követelik az angol gyarmatoktól éldelt szabadalom eltörlését, mely a' kiviteli kereskedésnek ártalmas, a' gyarmati portékákat megdrágítja, azoknak a' nép nagyobb részéhez juthatását gátolja, 's így az ország pénztárába is kevesebb vámmal jövedelmez. Ebből mérhetni a' whigek indítványának becsét és fontosságát, kiknek céljok volt a' gabonára mérsékelt állandó vámot 's az idegen cukorra és kávéra nem csekély vámleszállítást hozni bé. Átmeneti törvényterv volt ez. Az angol nemesség 's gazdagabb osztályok, kiknek mint Angliában, ugy Nyugotindiaiban is nagyrészint tulajdonuk a' földbirtok, ellen álltak ezen közvetítő módnak, 's most a' gabonavám 's idegen gyarmati áruk különvámja teljes eltörlését kívánják.

Mellözve a' közelről érdekelt osztályok ellenszegültét, két nem csekély fontosságú akadályok állják e' kívánatoknak útját. Az első Torrens ezredes által őszintén kimondatott: ha a' gabonatorvények eltöröltetnek, 's a' gabonaárak mostani értékek $\frac{1}{4}$ - vagy $\frac{1}{3}$ -ára lejjebb szállnak, akkor a' pénz értéke ép annyival fogna felhágni; minden most fizetett adók súlyosbak lesznek 's a' nemzeti adósság hovatovább nyomasztóbb terüvé váland. E' nem csekély súlyu akadály után jönnek a' gyarmatokkali viszonyok, mellyek a' közelebbi két év alatt új alakot váltottak. Más europai állodalmak növekedő versenye a' világpiaczon azon ohajtást szüélé, saját gyarmatait minél szorosban lánczolni az anyaországhoz; hogy a' csupa hatalom parancs itt nem elégséges, többször tapasztalta vala magán és másokon Anglia, az önhaszonnak kelle hát a' hatalomparancsot támogatni, 's innen származik az új gyarmati rendszer, mellynél fogva a' gyarmatoknak természetnyök minden ágaiban különös hasznok engedtetek, — millyekkel addig hason mértékben nem birtak. Az alapeszme az, hogy magokat minden lehető nyers anyagokkal saját gyarmataikból ellássák, 's így lassanként nem csak más országoktól mind függetlenebbé légyenek; hanem ezen felül gazdagságuk 's nagyobb műveltségök túlnyomósága által is a' világpiaczon az első szerepet viseljék. Ide néz azon terjedelmes törekvésök: a' sajátlagos gyarmati árukat Kelet és Nyugat-Indiában mindég nagyobb tömegben állítani elő, valamint lent, kendert, gyapjút 's pamutot saját gyarmataikból hozatni. Szerencsétlenségre némi hézagok voltak e' tervben, jelesen a' pamutra nézve, mellynek három negyedét még mind csak Északamerika természet, általában pedig mindenkép azon kelle lenni, hogy idegen országok csereáruai mind inkább kizárassanak. A' kereskedelem természetével ellenkező ezen rendszer, melly a' gyarmati kereskedelem megkötését legfőbb törvényvé tévé, természeti ellentétül a' kereskedési szabadságot, azaz: e' bilincs lerázását költé fel maga ellen, 's mind kettő annál mérgesebb küzdésben van most egymással, minthogy az új gyarmati rendszer nagy fontosságú érdekere teremtett, hová főképen a' keletindiai üteményekben fekvő temérdek tőkék tartoznak. Már több évek előtt idomtalannak találták a' gyarmati áruk szabadalmát, mellyel

korábban csupán Nyugatindia birt, hason kiterjedésben Keletindia is átruházni 's így még inkább megerősíteni; de ilyen az elv hatalma, melly egyszer elfagadtatva, mindig tovább visz. Így állnak most a' néptömeg sorsáni könnyebbités 's az iparszorgalom kiterjesztésének szükségessége, — valamint az országos pénztár igénylése a' földbirtokosok, nagy számú gazdag tőkepénzesek 's több nevezetes gyarmatok érdekeivel elkeseredett harcban egymás közt, mellynek kimenete határozza el Anglia sorsát hosszas időkre.

De mindez csak egyik oldala a' harcznak, melly az állodalom egész szerkezetének minden erezeit áthatja. A' rendszer, melly Angliát a' világ legdúsabb országává 's egy szelleműs író szerint „Midássá“ tette, melly Indiát kiszopta, 's több más országoknak is azon sorsot akarja készíteni, — tulajdon hazája távolabb fekvő részeire is, hová iparszorgalom nem juthatott hason mértékben, hatással volt, 's azokat inségbe döntötte: nem tagadhatni a' tényt, miszerint nem csak Irhon, hanem még Skócia sok részei, Wales nagy része 's Angliában a' csupán földészetből élő grófságok is nagy szegénységben élnek, 's olly inséggel küzködnek, melly végre semmi törvényt nem ismerend többé, 's agrariái mozgalmokban fog kitörni; a' fejezficzkók Irhonban 's Rebecca leányai azonagy atyának gyermeki. Az anyagi inség a' politiai sérelmeket felbolygatta, 's olly hatályt ad ezeknek, melly semmi physical erővel meg nem törhető, sem a' főnökök csábítása vagy megvesztegetése által el nem hárítható. Irhon hasonló viszonyban áll Angliához mint India: szünet nélkül szopják belőle a' pénzt, főleg az országon kül lakó földbirtokosok által; a' nyomor nő, a' haszonbért mind kevésbbé győzi a' szegény nép; idejárul a' protestans „szászok“ elleni gyűlölség, kik annyi irnek ragadták el földbirtokát, 's a' veszelő végre anyira elharapodzott, hogy rajta segitni mulhatlanul kell. Elég rossz az angol aristocriára 's angol egyházra nézve, hogy az anyagi roszt olly nagyra engedte nőni, mikép alig képzelhető már a' kiegyenlítés, 's gyökeres gyógy, „az unio felbontása“ kívántatik most, melly az egész angol statusalkotmányt fenekestül felfogatná.

Az angol püspöki egyház mint uralgó egyház nem csak hitfeleitől, hanem minden felekezetüektől dézmát és adót húz. Élén-

ken vívtak már többször a' dissenterek Angliában e' helytelenség ellen, legélenkábban Irhonban, hol a' népnek hét nyolczad része nem tartozik a' főegyházhoz. A' whigek, mint középpárt, kormányon ültök alatt egyezést ajánlottak, miszerént a' főegyház jóvalmainak egy része Irhonban köz nevelési czélokra fordittatnék; ez a' híres elsajátítási záraték. De az abban felállított elv a' főegyházra 's így a' főegyház fenállását önérdékében ohajtó nemességre nézt is veszélyes vala; mert ha egyszer azon elv, hogy a' főegyház jövedelmeit más czélokra is fordíthatni, Irlandban elismertetik, akkor annak alkalmazása Angliában is többé semmikép nem vala gátolható; ezzel pedig a' főegyház jövedelminek egy része veszendőben 's uralkodása Angliában egyszerre megvala törve. Ezokból hasonlók meg az elsajátítási záraték felett a' whigpárt; Stanley és Graham hagyák előbb is oda, átmenve később a' torykhoz; a' többi whigek kétségbeesve a' záraték kivihetése felől, elhagyák esni, 's O' Connell, Irhon e' képviselője is, a' pillanattól fogva megvala tőlök, mert világossá kelle lenni előtte, hogy az angol és irhoni főegyházzal alkudozni már tovább lehetetlenség. A' whigek hibája, miszerint az elsajátítási záratéket bukni hagyák a' helyett hogy a' kormányról leléptek volna, most bezzeg szembeszökőleg jelenkezik. Ha lelépnek vala, a' helyett hogy a' méltányos és szükségesnek megismert békítő tervekről lemondjanak, akkor, bár új parlamenti választásnál fogva nem nyerhetik vala vissza a' hatalmat, képeztek volna egy angol aristocratiái pártot, melly Irhon érdekeit képviselendő; O' Connel nem vált volna el egészen tőlök 's a' dolgoknak egy új fordulata majd ismét visszavezette volna őket békítő tervökkel együtt a' hivatalba; de jelenleg az uralkodó pártoknak egyikétől sincs Irhonnak mit remélnie 's kéntelen magára hagyatva vagy az angol radical párttal egyesülve kezdeni harcza kivívásához, mert minő arczczal volnának képesek a' whigek, kik az elsajátítási záraték megbukását elnézék, az ir statusegyház elenyésztét, melly után az angolnak is szükségkép lényegi változást kell szenvednie, egy miniszterium programjává tenni, 's ezáltal az angol aristocratiá bukását megkezdeni! mert ha ez, utóbb szüle ett fiainak egy részét nem ruházhatja föl többé kövér sárakkal, akkor az elsőszülöttsé-

gi jog gyenge lábön áll.

O' Connel harcza az angol aristocratiá ellen az utóbbira nézve bal csillagzatok alatt kezdődött; nem kevés irek, még protestansok előtt is, világos, hogy csak O' Connellnek honfitársaira gyakorlott majdnem tündéres befolyása tartja fenn az ország békéjét; haljon meg csak, a' lényeges csomók megoldatása előtt, akkor hónapokra sem lehet kezeskedni a' béke fenállása iránt. Hogy Anglia elég erős, egy ir lázadást lefojtani, tagadni nem lehet, de azzal koránt sincs a' bajnak forrása bedugva, nem is említve a' zavarokat, mellyek egy illy polgárháboruból Angliának saját külviszonyiban származhatnának. Ha azért több angol férfiak, 's nem csupán megrögzött toryk, haragjokkal nem birva új hódítást javaslanak a' „Celták“ ellen, ezt részint a' gögből magyarázhatni, mit angol az ir ellen ritkán fojthat el egészen, másfelől azon boszankodásból, hogy a' ravasz O' Connell az angol hatalmasokat mintegy búverővel lekötve tartja, midőn kerülve minden jogsértést, halad saját útján 's katonai készülleteikkel csak gúnyolódik. Egyébiránt O' Connell pártvezetési tacticában fölmutlja Wellingtont, 's bizonyosan nem hátrál Peelnek; mint angol jogtudós párját keresi, 's így eddig elé nem csak Irhonban, de bizonyos fokig Angliában is kivívta a' diadalt. A' megindított vádpör, legyen kedvező vagy nem kedvező kimenetelű O' Connellre nézve, egyformán veszedelmes lehet a' kormánynak.

Nem akarjuk e' világérendű ügy további folyamatát bírálni 's végkifejldését találgatni, elég azt ismételnünk, milly életkérdésileg egybe van szöve ez ügygyel az angol főegyház és angol nemesség állása. E' két hatalomnak Irhon által fenyegetett állapota még sokkal kényesbbé válik a' skót egyházbani zavarok miatt, mellyek ekkorig igen is kevésé tekintttek az angol egyház ügyére tett visszhatásukban.

Skócziában még igazi egyházi élet van dívatban, 's a' régi Covenanterek vallási túlhevés buzgalma még koránt sincs kialuva, mi azon körülménynél fogva tartatik életben, miszerint az egyház még egyedüli nyilatkozata a' nemzeti függetlenségnek, melly, más tekintetben egészen elenyésztett; az egyház igen is népszerű formái, ügyeinek szinte parlamentszerű tárgyalásmódja sokat tőnek arra,

hogy a' skótok előtt azt még drágábbá és hecsesbé tegyék. Innen magyarázható a' példátlan részvét, mellyet ez egyházi ügy Skóciában gerjesztett, mellynek fővárosa sokkalta inkább mint London szellemi metropolisza az országnak, 's mellynek kiválóbb fejei hosszas időn át legfőbb védnökei voltak minden hitelenségnek vagy jobban: egyháziatlanságnak 's azok még ma is. Azonban e' művelt, egyháziatlan, 's nem kevés számú, a' néptömeghez képest pedig számba sem jöhető osztály mellett erősen szigorú egyházi szellem létezik, szellem, melly újabb korban is nem egyszer csapott túl a' keresztény türedelem gyepűin, 's olly értetlen vakbúzgóságnak adta át magát, melly nagyon sokat tött a' jelen egyházi viszály jelentékenysége felett zavarba hozni az ítélélehozást; 's ezen egyházi viszály az aristocratiára maga az ir ügynél is sokkal veszélyesbé válhatik; mert ha innen fenyegeti a' főegyházat az első törés, akkor a' skót mozgalomtól nem sok idő múlva halálos dőfést kell annak szenvednie.

A' vita, a' mint tudva van, a' körül forog, ha valljon a' földbirtokos vagy a' keresztény gyülekezet akarátja legyen-e a' pap kinevezésben túlnyomós. Az 1688beli forralom döntendé el tulajdonképen e' vitát, mert a' Stuartok buktával, mi az aristocratia előjogait megtöré, az ugynevezett non-intrusio, azaz: papok rá nem tolásának régi elve is ismét jogába lépett vala. Csak a' Skóciával kötött egyesülés után három évvel történt az, hogy hat hetek alatt egy törvényterv hajtatték sokféle cselek által keresztül a' két házon, melly a' presbyteriumokat a' polgári törvényszékeknek alája veté 's az egyesülési oklevelet megsérté, átadván a' világiaknak a' kinevezés jogát. Hiába küldeték Londonba követség. A' toryk valának akkor kormányon, 's könnyelműség és vallásgunyolás lelke vezeté Brolinbrokkal az ügyeket; hogyan méltányolhattak volna illy emberek szellemi függetlenséget igénylő presbyterianus vágyakat? Hiába szabadkozott az egyházi főgyűlés (general assembly) hiába tiltakozott az egyesülési kötmény megszegése ellen; a' több ideig évente ismételt tiltakozás végre üres alakiságá lett, 's a' presbyterianusok átallottak felterjesztéseiknek erőt és nyomatékot adni, mert nyilvános ellenszegülés csak az akkor még olly hatalmas jacobitákat tette volna lábra. Midőn

e' veszély távol volt, a' világiaknak átadott kegyűrság, rég megtermette volt gyűmölcset: szigorú egyházi férfiak helyett, millyeneket az akkori népszellem kívánt, lazább nézetű egyének jutottak egyházi főbb hivatalokba, mint a' főbb osztályokban a' tájatt uralkodó scepticismus mián nem is vala másként várható; nem egyszer toltak katonai erővel is a' községekre szépeszü, vig, könnyelmű világiakat, mind annak dacára, hogy a' nép folytonosan szabadkozott ellenök. Azonban meglett, a' minek megkellett lenni, visszahatás tört ki tudnillik a' 18k század scepticus szelleme ellen a' methodismus kiterjedésében amannak végén 's a' jelennek kezdetén; a' methodismus behatott majd az egyházba, lassanként többséget vivott/ki az assembly-ben, 's akkor mindjárt elkezdődék a' papoknak világiak általi kineveztetése elleni küzdés is. A' papság az 1688 egyházi szerkezetre támaszkodott, a' polgári törvényszékek az Anna királyné rendelményére, de az utolsók igen is messze mentek, midőn az egyházi törvényhatóságnak parancsolni akarták az ajánlott papjelöltek fölszentelését. Arra nem volt nekik joguk, 's innen származának a' törvényszékek 's maga a' felsőlháznak is egymással ellenkező ítéletei. Minek következése az volt, hogy a' polgári székek ítéleteit egybegyűlt ezrek javalló riadások közt összeszagatták és lábaikkal tapodták, 's az illy föllépések ellen, mellyeknek szerzői jól ismertettek, még csak vizsgálatot sem mert a' kormány rendelni. A' néptöbbség véleménye elszántan nyilatkozott az egyház részire 's ez nyerte vala a' győzelmet.

A' toryk nem igen nagy egyenességgel jártak el ez ügyben 's viseletökja a' skót papságot egészen elkeseríté 1842ben erősen óvakodtak ezen ügynek vitatás alá vételétől 's midőn a' főgyűlés (general assembly) egybesereglett 's elvei nyilvánításával 's egyházbóli kilépéssel fenyegetőznék, alig tudták ennek eleit venni a' leghathatósabb ígéretekkal is, miszerint egy közelebbi törvényjavaslat az egész ügyet a' papság közmegelegedésére fogná elintézni. Ámbar néhány mélyebb belátású férfiak a' skót egyházban győződve voltak a' felől, hogy kábaság tisztán aristocratiái elvű 's szenvedélyű emberektől engedvényeket várni egyházi democratia részire, de a' skót papság többsége mind csak bizott a' torykba; így lön még akkor elfordítva a' szakadás. De 1845

ban nem használt többé semmi mesterség: a non-intrusionisták Londonban levő küldöttsége hallván az alházban folyt vitát a skót egyházügy felett, töstént elutazott 's május 18án megtörtént a tiltakozás és szakadás. Azok, kik az egyház jogát védték a nemesség igényei ellen, kiléptek abból látván, hogy az angol parlamentnél vagy a mostani hatalom embeireitől mit sem várhatni. Aberdeen késő indítványa hamis és elhibázott fogás volt: ő a candidatus hivatalképessége feletti határozhatóság egész jogát látszólag a presbyteriumoknak adja át, de ezek közeleztetnek okaikat a polgári törvényszék elibe terjeszteni megvizsgálás végett, melly azoknak érvényességét eldönti, míg a kegyúrtól ajánlott candidatus elvettethetik. Az egyházból már kiléptek megvetéssel fordultak el ezen indítványtól, 's a még benne maradtak közt csak versenyeget képes az előidézni, kivált azon hatalom miatt, mellyela presbyterium az egyház tagjai felett föl van ruházva.

Alig nyilatkoztatta ki nevét a szabad egyház 's hagyta oda fáráikat az egyes papok—valóban tiszta, önzetlen feláldozás, mire olly nagy számú családos férfiakat alig lehetett volna képeseknek tartani, — egymást érték legott a hitőknek ezen vértanuit fölségelő adományok; de a nemességnél nagy volt az ellenőki gyűlölség, melly nem akarta megengedni a maga földjén templomokat építeni a szabad egyház számára; ebből új ingerültség támadt, melly már itt ott erőszakos tettekben is jelenkezik. A skót egyház kivonta magát most az aristokratiai befolyás alól, 's ellenségesen szállott azzal szembe — mit a parlamenti választások alkalmával nagyon meglepőleg tapasztaland a tory-párt. De még érzékenyebb lesz a benyomás, mellyet a szabad skót egyház tanja tend az angol főegyházra. A földbirtokos nemesség nagyrészt rokonainak adja jószágain az egyházi jóvalmakat, nem említve azon jóvalmakat, a mellyeket a korona adhat, 's mellyek szinte nagyrészt nemességnek jutnak. A kegyursági jog (patronatus) a családi birtok egy részét teszi, 's a szabad skót egyház tanjai egészen felforgatják e birtokot; a skót egyháznak számos papjai járnak Angliában már is keresztülkasul, mint állítják csupán alamizna gyűjtés végett templomok építésére, de bizonyosnak vehetni, hogy elveiket is tovább terjesztik, 's ezen elveknek

annál erősebben kell hatniok, minthogy az angol egyház magában is szaggatva van, 's öntagjaival nagyrészt meg hasonlásban.

(Folytatása következik).

ÉSZREVÉTEL

a' Mult és Jelen Toldalékja
1843-ki 102 számára.

Apát mlgs Kedves István ur a' Mult és Jelen hírlap Toldalékja 102 számában a' kolozsvári plebániára, a' piaczi nagy templomra 'sat. nézt felvilágosító jegyzéseket közölvén, ohajtandó lesz vala, ha az igen tisztelt úr a' piaczi nagy templomnak és több vagyonnak 1718ban az unitariusok kezéről lett elvétetése kérdését illetlenül hagyja, annyival inkább, mert olly tárgyban, melly még jelenleg is követlés alatt 's az 1791ki 64k törvényczikkelynél fogva is tárgyalásul kitűzve van, talán nem a' hírlapi út az, mellyen jogosságot — bár helyesen vagy helytelenül — kimutatni kell, és innen igen óvakodva érdemi czáfolatába bocsátkozni az állítottaknak, annyit kívánok megjegyezni, mikép a' tisztelt apát úr által a' templom 'sat dolgában eljártnak irt biztosság (miután unitarius annak tagjai közt nem volt) nem a' négy bévett vallásuakból volt — mint állítja — rendelve; — és hogy önkéntes átadásnak ott a' hol katonai erő alkalmaztatott, csak magában is, ha a' történetekre vissza nem pillantunk is, nincsen értelme. Végül, meg nem engedőleg feltéve ha ez így lett volna is, hogy mik tartoztak a' catholica fundatiohoz, mik nem? valamint elhatározása 's külömválasztása a' fellépett katonai erő által birói megkívántatósággal nem történhetett, ugy abból, hogy a' katonai parancsnok gr. Steinvillé csak olyanokat rendelt volna elfoglaltatni, mellyek a' catholica fundatiohoz tartoztak, nem következik, hogy valósággal csak is olyanok foglaltattak volna el. — S innen miután a' tárgy országosan a' jelenben már foglalatoskodó rendszeres bizottmányra van ujolag is bizva, azon atyafiságos egyetértésből kiindulva is, melly a' catholicus atyafiak és unitariusak közt valódi keresztényszeretettel, Istennek hála! szorosán létezik, sokkal helyesebb, ha az abban előforduló kérdések vitatása maga rendjére tartatik, mintsem azt bármellyik fél is hírlapi utra vigye, 's így egy illyen igen kellemetlen ügyben ellen- és visszazólásokra adjon alkalmat.

Kriza János.